

I. *Jungfrur* (1789)

Monsieur Soulès, elektor för Paris, stod ensam på Bastiljens murar. Man hade kommit och hämtat honom tidigt på kvällen och sagt att Lafayette söker er. Launay har blivit mördad, sa de, så nu är ni guvernör *pro tempore*. Å nej, sa han, varför jag?

Skärp dig, karl, sa de, det ska inte bli fler problem.

Tre på natten på murarna. Han hade skickat tillbaka sin trötta eskort. Natten var svart som en solkad själ: kroppens längtan mot utslocknande. Borta i Saint-Antoine ylade en hund plågat mot stjärnorna. Till vänster brann en fackla i en ljusarm, slickade kraftlöst mot svärtan, lyste upp fuktig sten, gråtande spöken.

Jesus, Maria och Josef, hjälp oss nu och i vår dödsstund.

Han stirrade in i ett mansbröst och mannen höll en musköt.

Det borde ställas krav på identifiering, tänkte han desperat, jag borde säga: Vem där, vän eller fiende? Tänk om svaret blir »fiende« och han stiger närmare?

»Vem är du?» sa bröstet.

»Jag är guvernören.«

»Guvernören är död och hackad i småbitar.«

»Man säger det. Nu är jag guvernör. Lafayette har skickat mig.«

»Minsann? Lafayette har skickat honom«, sa bröstet. Det fnissades i mörkret. »Få ser er fullmakt.«

Soulès stack handen i rocken, höll fram pappret som han haft liggande närmast hjärtat under alla dessa nervösa timmar.

»Hur tror ni att jag ska kunna läsa i det här ljuset?« Prassel av hopknycklat papper. »Nå«, sa bröstkorgen föraktfullt. »Jag är kapten d'Anton vid medborgarmilisans Cordelierbataljon och jag arresterar er då ni framstår som en mycket suspekt figur. Medborgare, gör er plikt.«

Soulès öppnade munnen.

»Ingen idé att ni ropar. Jag har inspekterat gardet. Mannarna är fulla och sover som döda. Vi för er till vårt distriktshögkvarter.«

Soulès sneglade in i mörkret. Minst fyra beväpnade män stod bakom kapten d'Anton, kanske fler i skuggorna.

»Tänk inte ens tanken att ni ska göra motstånd, är ni snäll.«

Kaptens röst var exakt och kultiverad. Inte mycket till tröst. Lugn och fin, intalade sig Soulès bistert.

Man ringde i larmklockan i Saint-André-des-Arts. Inom några minuter hade hundra personer sökt sig ut på gatorna. Ett livligt område, som d'Anton alltid hade sagt.

»Kan inte vara nog försiktig«, sa Fabre. »Vi borde kanske skjuta honom.«

Soulès sa gång på gång: »Jag kräver att bli förd till stads-
huset.«

»Kräv ingenting«, sa d'Anton. Sedan var det som om han slogs av en tanke. »Låt gå. Mot stadshuset.«

Färden blev händelserik. De fick ta en öppen vagn, eftersom

det var allt som fanns att tillgå. Folk var redan ute på gatorna (eller hade stannat kvar), och för dem var det tydligt att Corde-liers medborgare behövde hjälp. De sprang intill vagnen och ropade: »Häng honom.«

När de kom fram sa d'Anton: »Ungefär som jag trodde. Stadens styre är i händerna på vem som än dyker upp och säger: 'Jag bestämmer.'« Sedan några veckor tillbaka kallade sig en inofficiell grupp elektorer för kommunen, stadsstyrelsen; samlande kraft var monsieur Bailly från nationalförsamlingen, mannen som hade lett förhandlingarna vid Parisvalen. Så sent som i går hade det förstås funnits en profoss i Paris, en kunglig tillsättning, men honom hade pöbeln slagit ihjäl efter att man var klar med de Launay. Vem styr staden nu? Vem har sigillen, stämplarna? Det är en fråga för dygnets ljusa timmar. Markis de Lafayette hade gått hem och lagt sig, sa en funktionär.

»Just rätta tiden att sova. Skaffa hit honom. Vad ska vi tro? En medborgarpatrull stiger ur sängen för att inspektera Bastiljen, vunnen från tyranner till väldiga kostnader – de möts av gardister fulla som alikor och den här figuren, som inte kan förklara sig, påstår att han för befälet.« Han vände sig till sin patrull. »Någon borde ge folket besked. Det torde finnas benknotor att räkna, kan man tycka. Än kan det sitta hjälplösa offer fjättrade i fängelsehålor.«

»Å, alla är räknade«, sa funktionären. »Det var faktiskt inte fler än sju personer där nere.«

Då saknades det i alla fall inte plats, tänkte d'Anton. »Och fångarnas tillhörigheter?« frågade han. »Själv har jag hört talas om ett biljardbord som bars in för tjugo år sedan och aldrig har burits ut.«

Skratt från männen bakom. En vild blick från funktionären. d'Anton var plötsligt på tårna. »Få hit Lafayette«, sa han.

Befriad från kontorsarbete stod Jules Paré och flinade i mörkret. Ljusen flackade på Place de Grève. Monsieur Soulès blick drogs obönhörligen till Lanternan – en järnarm från vilken det hängde en lykta. Just där hade för inte så många timmar sedan markis de Launays avskurna huvud sparkats runt som en fotboll i myllret. »Be en bön, monsieur Soulès«, rådde d'Anton vänligt.

Det hann bli gryning innan Lafayette dök upp. d'Anton kunde besviket konstatera att mannens klädsel var oklanderlig, men det nyrakade ansiktet glödde längs kindbenen.

»Vet ni vad klockan är?«

»Fem?« sa d'Anton tillmötesgående. »En gissning bara. Jag trodde annars att soldater var redo att stiga upp vid vilken tid som helst på dygnet.«

Lafayette vände sig hastigt bort. Han knöt nävarna och höjde blicken mot den rosenfingrade himlen. När han vände sig om var rösten klar och älskvärd. »Ursäkta, så oartigt av mig. Kapten d'Anton, inte sant? Från Cordeliers?«

»Och en stor beundrare av generalen«, sa d'Anton.

»Mycket vänligt.« Lafayette såg frågande på den underordnade som denna nya värld hade skänkt honom: denne högreste, bredaxlade, ärrade man. »Inte för att jag vet om det är nödvändigt«, sa han, »men jag förmodar att ni bara gör ert ... bästa.«

»Vi ska försöka få vårt bästa att vara gott nog«, sa kapten d'Anton med eftertryck.

För en sekund svepte en misstanke genom generalens huvud: kanske drev man med honom? »Mannen här är monsieur Soulès. Jag identifierar honom formellt. Monsieur Soulès har full myndighet. Ja, naturligtvis ska han få ett nytt intyg. Duger det?»

»Det duger utmärkt«, sa kaptenen raskt. »Men ert ord i sig räcker gott för min del, general.«

»Jag ska vända hemåt, kapten d'Anton. Med er tillåtelse naturligtvis.«

Ironi var inget för kaptenen. »God natt«, sa han. Lafayette vände elegant på klacken och tänkte, vi måste komma fram till om vi ska göra honnör.

d'Antons ögon glimmade när han skickade tillbaka sin patrull i riktning mot floden. Hemma satt Gabrielle och väntade på honom. »Varför i hela friden gjorde du så?»

»Visar prov på initiativförmåga, inte sant?»

»Du har bara stött dig med Lafayette.«

»Exakt.«

»Det är just sådana dumheter som uppskattas av folk här omkring«, sa Paré. »De utser dig nog till kapten i milisen, d'Anton. Dessutom gissar jag att du blir vald till distriktsordförande. Trots allt vet alla här vem du är.«

»Lafayette vet det också«, sa d'Anton.

Bud från Versailles: Monsieur Necker är återinsatt. Monsieur Bailly utses till Paris borgmästare. Tryckaren Momoro arbetar natten lång med sättningen av Camilles pamflett. Entreprenörer tas in för att riva Bastiljen. Folk plockar med sig sten efter sten, som souvenirer.

Uttåget inleds. Prinsen av Condé är snar att lämna landet,

därtill obetalda advokaträkningar och mycket annat. Kungens bror Artois ger sig av; likadant Polignacerna, drottningens favoriter.

Den 17 juli lämnar borgmästare Bailly Versailles i en blomstertäckt vagn, anländer till stadshuset vid tio på förmiddagen och beger sig genast i sällskap med en stor samling dignitärer samma väg tillbaka för ett möte med kungen. De kommer bara så långt som till brandposten i Chaillot – borgmästare, elektor, gardister, stadens nycklar i en silverskål – där de möts av trehundra ledamöter och de kungliga som kommer åkande från andra hållet.

»Sire«, säger borgmästare Bailly. »Jag ger Ers Majestät nycklarna till er goda stad Paris, just de samma som gavs åt Henrik IV. Han hade vunnit tillbaka sitt folk, och här har folket vunnit tillbaka sin konung.«

Det låter taktlöst men är vänligt ment. Det uppstår spontana applåder. Milismän i tredubbla led kantar färdvägen. Marquis de Lafayette går framför det kungliga ekipaget. Kanoner skjuter salut. Hans Majestät stiger ner och får ur borgmästare Baillys hand ta emot nationens nya trefärgade kokard: det monarkiska vita har fogats till det röda och det blå. Till folkets jubel fäster han kokarden i sin hatt. (Innan han lämnade Versailles skrev han sitt testamente.) Han beträder stadshustrappan under en sabelhäck. Den vilda hopen trängs omkring honom, knuffas och vill ta i honom för att se om han känns som vanligt folk. »Länge leve konungen«, ropar de. (Drottningen hade inte trott att hon skulle få se honom igen.)

»Låt dem hållas«, säger han till soldaterna. »Jag tror att de är uppriktigt fästa vid mig.«

Livet antar ett sken av normalitet. Butikerna öppnar igen. En skinntorr och mager gammal man med långt vitt skägg förs i parad genom staden för att vinka till de massor som har dröjt sig kvar på alla gator. Hans namn är major Whyte – kanske är han engelsman, kanske irländare – och ingen vet hur länge han har suttit inlåst i Bastiljen. Han verkar trivas med uppmärksamheten, men gråter om man frågar honom om omständigheterna kring hans gripande. Dåliga dagar vet han inte alls vem han är. Bra dagar lystrar han till namnet Julius Caesar.

Paris juli 1789; förhör med Desnot:

På frågan om det var med denna kniv som han hade avskilt sieur de Launays huvud svarade han att det var med en svart kniv, en som var mindre, och när det påpekades att det vore omöjligt att skära huvudet av någon med ett så klent verktyg svarade han att han såsom varande kock hade lärt sig att hantera kött.

*

18 augusti 1789
På Astleys Amfiteater, Westminster Bridge
(efter lindans av Signior Spinacuta)
Ett Helt Nytt och Storartat Skådespel

DEN FRANSKA REVOLUTIONEN

Från söndagen 12 juli till onsdagen 15 juli (inklusive)
betitlat

PARIS I UPPROR

En av de mest storslagna och utomordentliga
föreställningar som någonsin har visats
Baserad på autentiska Fakta

Loge 3 shilling, parkett 2 shilling, mittbalkong 1 shilling,
sidobalkong sixpence.

Portarna slås upp halv sex, föreställningen börjar
på slaget halv sju.

Camille var nu persona non grata på Rue de Condé. Han fick lita till Stanislas Frérons besök, att han skulle berätta nyheter, förmedla hans känslor (och brev) till Lucile.

»Har jag förstått saken rätt älskade hon dig för dina ädla andliga kvaliteter«, sa Fréron till honom. »För att du var så känslig, så upphöjd. För att du – som hon trodde – levde på en annan planet än vi andra, vi vanliga dödliga. Nå, vad händer? Du visar dig vara typen som stormar fram längs gatorna lerig och blodig och uppmanar till slakt.«

d'Anton sa att Fréron »på ena eller andra viset ville jämna väg för sig själv«. Tonen var cynisk. Han citerade det som Voltaire hade sagt om Kanins far: »Blev Fréron biten av en orm skulle ormen dö.«

Det var ju så – inte för att det var något som Fréron tänkte ta upp – att Lucile var mer förälskad än någonsin. Claude Duplessis var fortsatt säker på att dottern skulle komma över sina idéer – om han bara presenterade henne för rätt man. Men det skulle bli ett hårt arbete att hitta någon som ens tillnärmelsevis intresserade henne; tyckte han att någon var lämplig skulle hon självklart inte hålla med. Allt hos Camille fascinerade henne: hans vanrykte, hans tillgjorda små manér, hans lynniga intellekt. Framför allt det faktum att han plötsligt var berömd.

Fréron – kär gammal vän till familjen – hade sett förändringen hos Lucile. En sockersöt fröken hade blivit en intagande ung dam med munnen full av politisk jargong och en listig glimt i ögonen. Blir bra i sängen, tänkte Fréron, den dagen hon hamnar där. Själv hade han en hustru, en hemmafru som knappt räknades i sammanhanget. Allt är möjligt numera, tänkte han.

Tyvärr hade Lucile lagt sig till med den där befängda ovanan att kalla honom Kanin.

Camille sov inte mycket: hade inte tid. Och om han väl sov gjorde drömmarna honom utmattad. Bland annat drömde han att hela världen hade gått på fest. Platsen var omväxlande Place de Grève, Annettes salong, kungens lilla nöjeshall. Varenda människa var där. Angélique Charpentier talade med Hérault de Séchelles; de jämförde sina upplysningar om honom, sköt

hans historier i sank. Sophie från Guise, som han hade legat med när han var sexton, avslöjade allt för Laclos; Laclos stod beredd med sitt block och vid sin sida hade han maître Perrin som med advokatens tordönsstämma pockade på uppmärksamhet. Den smilande, efterhängsne ledamoten Pétion gick i armkrok med Bastiljens döde guvernör; de Launay lunkade runt, oduglig och huvudlös. Hans gamle skolkamrat, Louis Suleau, stod ute på gatan och diskuterade med Anne Théroigne. Fabre och Robespierre lekte en dum lek och frös till statyer så snart diskussionen avstannade.

Hade han inte gått på middag var och varannan kväll skulle drömmarna ha gjort honom orolig. Han visste att de rymde en sanning; alla människor i hans liv hade nu börjat stråla samman. Han sa till d'Anton: »Vad tycker du om Robespierre?«

»Max? Förträfflig liten prick.«

»Nej, säg inte så. Hans längd är en öm tå hos honom. I alla fall var det det förr, när vi gick i skolan.«

»Gode Gud«, sa d'Anton. »Låt det då stanna vid att han är förträfflig. Jag har inte tid med mänsklig fåfänga.«

»Och du anklagar mig för att sakna takt.«

»Muckar du gräl?«

Alltså fick han aldrig veta vad d'Anton tyckte om Robespierre.

Han sa till Robespierre: »Vad tycker du om d'Anton?« Robespierre tog av sig glasögonen och putsade dem. Han begrundade frågan. »Mycket sympatisk«, sa han till slut.

»Men vad tycker du egentligen? Du svävar på målet. Jag menar, inte anser man att någon är sympatisk, och det är det enda man anser?«

»Visst gör man det, Camille, visst gör man det«, sa Robespierre milt.

Alltså fick han aldrig veta vad Robespierre tyckte om d'Anton heller.

Den tidigare ministern Foulon hade en gång, i en tid av svält, råkat säga att om folk nu var så hungriga kunde de äta gräs. Så påstods det åtminstone. Det var därför – och på goda grunder – han den 22 juli stod på Place de Grève, inför åskådare.

Han hade vakter, men det verkade troligt att den lilla men otäcka folkhopen, som hade planer för honom, skulle slita bort honom därifrån. Lafayette kom och försökte tala dem till rätta. Han hade ingen önskan att stå i vägen för folkets rättvisa, men Foulon borde åtminstone få en renhårig rättegång.

»Vad ska han med rättegång till?« ropade någon. »En man som har varit dömd de senaste trettio åren!«

Foulon var gammal; det var många år sedan han hade råkat undslippa sig sitt *bon mot*. För att undkomma sitt öde hade han gömt sig och spritt rykten om sin egen död. Det sades att begravning hade hållits med en kista fylld av sten. Uppspårad, arresterad, såg han nu vädjande på generalen. Från de smala gatorna bortanför stadshuset hördes det dova muller som Paris hade lärt sig att känna igen som stöveltramp.

»De kommer från två håll«, rapporterade en adjutant till generalen. »Från Palais Royal i ena riktningen, och från Saint-Antoine i den andra.«

»Jag vet«, sa generalen. »Jag har öron på båda sidor av huvudet. Hur många?«

Ingen kunde säga exakt. För många. Han såg på Foulon

utan större medkänsla. Han hade inga styrkor till hands, så ville stadens myndigheter skydda Foulon fick de göra det själva. Han sneglade på sin adjutant, ryckte omärkligt på axlarna.

Man langade iväg tuvor av gräs mot Foulon, knöt fast ett knippe på hans rygg, proppade hans mun full. »Ät nu det goda gräset«, trugade de. Hulkande över de vassa stråna släpades han över Place de Grève, där ett rep kastades runt Lanternans järnarm. I något ögonblick dinglade den gamle mannen där lyktan skulle hänga i skymningen. Sedan gick repet av och han störtade ner i folkmassan. Under sparkar och slag hissades han upp igen. Än en gång brast repet. Pöbeln sträckte händerna efter honom, men var noga med att inte ge nådastöten. En tredje snara lades runt den blånade halsen. Den här gången höll repet. När han var död, eller i alla fall nästan, skar pöbeln av hans huvud och tryckte fast det på en pik.

Samtidigt hade Foulons svärson Berthier, intendent i Paris, gripits i Compiègne och med skräcken lysande ur ögonen förts till stadshuset. Där knuffades han in, genom en folksamling som lät sura, svarta bröds-kalkar hagla över honom. Strax efter knuffades han ut igen, på sin väg mot Abbayefängelset, och strax efter det knuffades han mot sin död – kanske blev han strypt eller gjord slut på med en musköt-kula, för vem kunde avgöra exakt ögonblick? Och kanske var han inte ens död när man började skära halsen av honom med ett svärd. Även hans huvud sattes på en pik. De tågande grupperna möttes och pikarna vajade när de avhuggna huvudena hölls näsa mot näsa. »Pussa pappa!« ropade pöbeln. Berthiers bröst-korg sågades upp och hjärtat slets ur kroppen. Det spetsades på en svärds-klinga och fördes i procession till stadshuset där det landade på

Baillys pulpet. Borgmästaren kunde ha svimmat. Hjärtat fördes sedan till Palais Royal, där blodet kramades ut i ett glas och folket drack. De sjöng:

En fest är ingen fest
Om inte hjärtat är med.

Nyheten om lynchningarna i Paris väckte bestörtning i Versailles, där nationalförsamlingen var mitt uppe i en debatt om mänskliga rättigheter. Man reagerade med chock, vrede, protester: var fanns milisen när det pågick? En utbredd uppfattning var att Foulon och hans svärson hade varit spannmålsspekulanter, men ledamöterna som rörde sig mellan den lilla nöjeshallen och sina egna välfyllda skafferier hade förlorat kontakten med det som ofta kallas den allmänna opinionen. Äcklad av hyckleriet frågade deputerade Barnave: »Var det då så rent, detta blod som har spillts?» Upprörda buade de ut honom och stämplade honom i tankarna som farlig. Debatten skulle återupptas; de var fast beslutna att utforma en »Deklaration om de mänskliga rättigheterna«. Några hördes muttra att nationalförsamlingen först borde skriva konstitutionen, då rättigheter existerar i kraft av lagarna, men ämnet jurisprudence är så trist och friheten så spännande.

Natten den 4 augusti upphör feodalsystemet att gälla i Frankrike. Vicomte de Noailles reser sig, och med en av känslor darrande stämman ger han bort allt han äger – vilket inte är så mycket, då han också kallas Landlös. Nationalförsamlingen kommer på fötter i en orgie av storsinne; med glädjetårar strömmande längs kinderna gör de sig av med livegna, jakträtter,

tionden i natura, gårdsrätter. En ledamot skickar en lapp till ordföranden – *Avsluta sammanträdet, de har mist behärsknigen.* Men inte ens himlahanden skulle kunna hålla dem tillbaka – i tumultet vill den ene vara mer patriot än den andre och under stort kackel skänker de bort det som tillhör dem och ännu hellre det som tillhör andra. Nästa vecka kommer de så klart försöka backa, men då är det för sent.

Och i Versailles strör Camille efter sig en stig av knycklade pappersark när han i sommarnätternas täta tystnad frambringar den prosa som han inte längre föraktar . . .

Det är den natten när vi mer än om påskaftonen bryter Egyptens jämmerliga bojor . . . Den natten gavs fransmännen åter människans rättigheter och alla medborgare förklarades jämlika, lika tänkbara för alla poster, ämbeten och offentliga anställningar; nu har den natten åter skiljt alla anställningar inom förvaltning, kyrka och militär från rikedom, härkomst och kunglig börd, för att erbjuda dem till nationen som helhet, efter förtjänst. Den natten har madame d'Epr. . . frånhänts den pension på 20 000 livres som hon uppbar för att ha legat med en minister . . . Handeln med Indien står nu öppen för alla. Den som vill kan öppna butik. Skräddarmästaren, skomakarmästaren, perukmakarmästaren ska gråta, men gesällerna ska fröjdas och det ska lysa i vindskuporna . . . O ödesdigra natt för domstolarna, notarierna, fogdarna, advokaterna, betjänterna; för sekreterarna, för undersekreterarna, för alla plundrare . . . Men o underbara natt, *vera beata nox*, huld för alla sedan de murar som utestängt så många från heder

och anställning har rivits för alltid, och i dag finns bland Frankrikes folk inte längre andra skillnader än de som gäller anseende och fallenhet.

Ett mörkt hörn, i en mörk bar: doktor Marat hopsjunken över ett bord. Den 4 augusti var ett sjukt skämt, sa han.

Han blängde på manuskriptet framför sig. »*Vera beata nox* ... om det vore så väl, Camille. Men du skapar myter, förstår du inte? Du förvandlar skeendet till en legend, revolutionen till en legend. Du vill se konstnärskap där det bara finns nödvändighet ... « Han avbröt sig. Den tunna kroppen tycktes dra sig samman i plågor.

»Mår du bra?«

»Gör du?«

»Jo, jag har bara druckit för mycket.«

»Ihop med dina nya vänner antagligen.« Marat lutade sig tillbaka på bänken med samma spända och besvärade min; sedan betraktade han Camille och hans fingrar knackade oregelbundet mot bordsskivan. »Du känner dig trygg?«

»Inte särskilt. Man har varnat mig för att jag kan komma att bli arresterad.«

»Tro inte att hovet ska hålla på formerna. En man med kniv skulle kunna möblera om ditt ansikte ganska bra. Mitt med för den delen. Min tanke är att flytta till Cordeliers. Någonstans där jag kan ropa på hjälp. Ska du inte också flytta dit?« Marat log brett och blottade sina hemska tänder. »Vi blir grannar allihop. Vilken idyll.« Han böjde huvudet över pappren, grävde lite, knackade hårt med pekfingret. »Det du sedan skriver håller jag med om. I vilken annan tid som helst skulle det ha

tagit folket många år av inbördeskrig att bli kvitt fiender som Foulon. Och i krig dör folk i tusental, inte sant? Därför är lynchningarna fullt godtagbara; de är det mänskliga alternativet – en tanke som du kanske får lida för, men var inte rädd att gå med den till tryckaren. « Doktorn gned fundersamt sin platta näsrygg: så prosaisk, gesten, tonen. »Det vi måste göra, Camille, är att låta huvuden rulla. Ju längre vi dröjer, desto fler får vi halshugga. Skriv det. Det nödvändiga är att ta livet av folk och skära halsen av dem.«

Det första trevande draget; stråke mot sträng. Ett, två: d'Antons fingrar trummade mot sabelknappen. Grannarna stampade och skrek nedanför hans fönster, viftade med sina inträden. Kungliga musikakademins orkester spelade upp. Bra idé, att anlita dem och sätta lite färg på tillställningen. En militärorkester skulle de självklart också ha. I egenskap av distriktsordförande och kapten i nationalgardet (som medborgargardet nu kallade sig) ansvarade han för alla delar av dagens arrangemang.

»Så fin du är«, sa han till sin hustru utan att se på henne. Han svettades i sin nya uniform: vita byxor, svarta ridstövlar, blå rock med vita slag och en illröd krage som visade sig vara för trång. Ute kokade målarfärgen i solen.

»Jag bjöd hit Camilles vän Robespierre i dag«, sa han. »Men han kunde inte slita sig från nationalförsamlingen. Mycket plikt-trogen.«

»Stackars pojke«, sa Angélique. »Jag förstår inte vad han kommer från för familj. Jag sa till honom, käre vän, har du inte hemlängtan? Saknar du inte de dina? Han sa – på fullaste allvar – 'madame Charpentier, jo, jag saknar min hund.'«

»Jag tyckte riktigt bra om honom«, sa Charpentier. »Hur han hamnade i sällskap med Camille begriper jag inte. Då ska vi se«, han gnuggade sina händer, »hur ser schemat ut för dagen?«

»Lafayette är här om en kvart. Alla går i mässan, prästen välsignar vår nya bataljonsflagga, vi tågar ut, hissar den, paraderar förbi, Lafayette ser sig omkring som en överbefälhavare. Han väntar sig förmodligen att mötas av jubel, och antagligen finns det tillräckligt många drumlar på plats för att det ska bli ett betydande oväsen, även för att vara i ett cyniskt distrikt som vårt.«

»Jag är fortfarande osäker på om jag förstår«, Gabrielle lät förnärmad. »Står milisen på kungens sida?«

»Alla står på kungens sida«, sa hennes man. »Det är bara hans ministrar och hans betjänter och hans bröder och hans fru som vi inte tål. Inget fel på Ludvig, den gamle stollen.«

»Men varför säger folk att Lafayette är republikan?«

»I Amerika är han republikan.«

»Finns det republikaner här?«

»Väldigt få.«

»Skulle de kunna ta livet av kungen?«

»Herre min dag, nej. Sådant överlåter vi på engelsmännen.«

»Skulle de sätta honom i fängelse?«

»Vet ej. Fråga madame Robert när du ser henne. Hon är en av extremisterna. Eller Camille.«

»Så om nationalgardet står på kungens sida . . . «

»På kungens sida«, avbröt han henne. »Så länge han inte försöker återgå till läget som det var före juli.«

»Jo, det förstår jag. Gardet står på kungens sida och är emot

republikaner. Men Camille och Louise och François är väl republikaner? Så om Lafayette gav order om att arrestera dem skulle du göra det?

»Gode Gud, nej. Jag går inte hans smutsiga ärenden.«

Och han tänkte, kanske lyder vi våra egna lagar här i distriktet. Jag är kanske inte bataljonschef, men han går i mitt ledband.

Camille kom dit, med andan i halsen, sprudlande glad. »Jag kunde inte ha bättre nyheter«, sa han. »I Toulouse har stadens bödel bränt min nya pamflett. Mycket vänligt av honom – publiciteten kommer alla gånger att innebära en andraupplaga. Och i Oléron har en boklåda där den såldes blivit stormad av *munkar*, och de vräkte ut hela lagret, stack lokalen i brand och gjorde slarvsylta av bokhandlaren.«

»Jag finner det inte särskilt lustigt«, sa Gabrielle.

»Nej. Det är ganska tragiskt faktiskt.«

Ett krukmakeri utanför Paris satte hans porträtt på tjockt glaserat lergods i grällaste gult och blått. Så går det när man blir en offentlig person: folk gör rent bord med dig.

Inte en vindpust rörde sig när den nya flaggan hissades; den slokade runt stängen som en slapp blåvittröd tunga. Gabrielle stod mellan sin far och sin mor. Till vänster om sig hade hon grannparet Gély med lilla Louise i en ny hatt som hon var olidligt stolt över. Hon kände folks blickar: Hon där, sa folk, det är d'Antons fru. Hon hörde någon säga: »Så snygg hon är, har de barn?« Hon lyfte blicken och såg på sin man där han tornade upp sig på kyrktrappan med sin breda kämpagestalt ovanför Lafayettes pinnskala lekamen. Hon uppbadade ett förakt, grundat på makens förakt. Hon noterade den artighet de visade

varandra. Bataljonschefen vinkade med hatten och utbringade leverop för Lafayette. Folkmassan jublade; generalen svarade med ett stramt leende. Hon kisade mot solen. Bakom sig hörde hon hela tiden hur Camille talade med Louise Robert som vore hon en man. Ledamöterna från Bretagne, sa han, och utspelet i nationalförsamlingen. Jag ville bege mig till Versailles så fort Bastiljen hade stormats – hon hörde madame Roberts dämpade medhåll – men det måste ske snarast möjligt. Han talar om ett nytt upplopp, tänkte hon: ett nytt Bastiljen. Sedan hördes bakom henne ett rop: »*Vive d'Anton!*«

Häpen och glad vände hon sig om. Ropen steg. »Bara några cordelierare«, sa Camille ursäktande. »Men snart låter det likadant i hela staden.«

Några minuter senare var ceremonin över och festen kunde börja. Georges stod nere i trängseln och kramade henne. »Jag har tänkt på en sak«, sa Camille. »Hög tid att du tar bort den där apostrofen du har i namnet. Den passar inte de nya tiderna.«

»Du har kanske rätt«, sa hennes man. »Jag gör det gradvis – ingen idé att göra stor sak av det.«

»Nej, gör det tvärt«, sa Camille. »Så att alla vet var du står.«

»Bråkmakare«, sa Georges-Jacques ömt. Han började också få smak för den: smak för konfrontation. »Vad tycker du?« frågade han henne.

»Jag vill att du gör det du finner bäst«, sa hon. »Jag menar, det du anser vara det rätta.«

»Och om de två inte skulle sammanfalla?« frågade Camille henne. »Det han finner bäst och det han anser vara det rätta?«

»Fast det skulle de«, sa hon häftigt. »Han är nämligen en god människa.«

»Djupsinnigt. Han lär misstänka att du ägnar dig åt tankeverksamhet när han inte är hemma.«

Dagen innan hade Camille varit i Versailles och på kvällen följt med Robespierre till ett möte med Bretagneklubben, just nu arena för de liberala ledamöterna, de som var positivt inställda till folkets sak och hyste misstankar mot hovet. En del adelsmän var medlemmar; den galna fjärde augusti hade planerats ganska ingående där. Även andra än ledamöterna var välkomna om deras patriotism var välkänd.

Och vems patriotism var bättre känd än hans? Robespierre menade att han måste hålla tal. Men han var nervös, fick svårt att göra sig hörd. Han stammade fruktansvärt. Åhörarna hade inget tålamod med honom. I deras ögon var han bara en uppvigglare, en anarkist. Allt som allt blev det en dyster och beklämmande historia. Robespierre studerade sina skospännen. När Camille lämnade podiet och gick ner och satte sig bredvid honom tittade han inte upp, utan lät bara de gröna ögonen röra sig som hastigast i sidled medan han log sitt överseende, eftertänksamma leende. Inte konstigt att han inte hade något uppmuntrande att komma med. Så fort han reste sig i nationalförsamlingen brukade oregerliga adelsrepresentanter under stort stänk och stön låtsas blåsa ut en talgdank, eller så gick några stycken ihop och skulle härma ett rabiat lamm. Ingen idé att han sa: »Det där gjorde du bra, Camille.« Ingen idé att erbjuda tröst i form av osanning.

Efter mötets avslutande intog Mirabeau talarstolen där han inför sympatisörer och smickrare gjorde en imitation av hur

borgmästare Bailly försökte komma fram till om det var måndag eller tisdag: hur borgmästare Bailly sökte svaret genom att studera Jupiters månar, men till sist (och med en obscen gest) måste erkänna att hans teleskop var för litet och klent. Camille var knappast road; han kände sig närmast gråtfärdig. Under stora applåder lämnade greven talarstolen, dunkade en rygg här, tryckte en hand där. Robespierre stötte Camille i sidan: »Ska vi gå?» föreslog han.

För sent. Greven hade fått korn på Camille och slog armarna om honom i en omfamning som kunde ha knäckt hans revben. »Du var enastående«, sa han. »Strunta i de där lantisarna. Låt dem ha sina snäva vyer. Ingen av dem kunde ha gjort det du gjorde. Inte någon. Faktum är att du skrämmer vettet ur dem.«

Robespierre hade försökt smita en bit in i möteslokalen. Camille verkade så mycket muntrare, så förtjust vid tanken att han skrämde vettet ur folk. Varför var det inte han som hade sagt det, i stället för Mirabeau? Det var ju sant. Och han ville ställa allt till rätta för Camille, han ville ta hand om honom. För snart tjugo år sedan hade han lovat att ta hand om honom, och hittills tydde inget på att han hade skilts från uppdraget. Men det var som det var – han hade inte förmågan att säga det rätta. Camilles behov och önsknningar var i hög grad en sluten bok: en volymskriven på ett språk han aldrig hade lärt sig. »Följ med oss och ät«, hörde han greven säga. »Och ska vi inte ta med lammet också? Ge honom en ordentlig köttbit att sätta tänderna i.«

De blev fjorton vid bordet. Möra biffar simmade i blod på faten. Piggvar ångade av lagerblad och timjan. Blåsvarta auberginer med sotbränt skal öppnade sig för kniven och blottade sitt krämiga innanmäte.